

Матео Фальконе

Проспер Меріме

© Автор перекладу - Юлія Гнатюк

Коли вийти з Порто-Веккіо й попрямувати вглиб острова на північний захід, можна помітити, що місцевість поступово починає підніматися. Після трьох годин ходьби звивистими стежками, заваленими великими уламками скель і подекуди перерізними урвищами, виходиш до краю великого макі. Макі — це притулок корсіканських пастухів і тих, хто переховується від закону.

Треба знати, що корсіканський землероб, щоб не витратити сили на удобрення поля, підпалює певну ділянку лісу. Якщо вогонь охопить більшу територію, ніж було заплановано, це не має великого значення: у будь-якому разі він упевнений, що отримає гарний урожай, засіваючи землю, удобрену деревною золою. Після збирання врожаю соломую залишають на полі, бо скосити її важко. Коріння дерев, яке залишається в землі неушкодженим, уже наступної весни пускає густі пагони, і за кілька років вони виростають на сім-вісім футів заввишки. Ці густі зарості й називають макі.

Вони складаються з дерев і кущів різних порід, безладно перемішаних і переплетених між собою. Людина може прокласти собі шлях крізь них лише з сокирою в руках. Трапляються такі густі й заплутані зарості, що навіть вівці не можуть через них продертися.

Якщо ви вбили людину, йдіть у макі Порто-Веккіо, і з доброю рушницею, порохом та кулями житимете там у безпеці. Не забудьте взяти бурий плащ із каптуром — він слугуватиме вам і ковдрою, і підстилкою. Пастухи дадуть вам молока, сиру та

каштанів, і вам не доведеться боятися ні закону, ні родичів убитого, аж поки не виникне потреба спуститися до міста, щоб поповнити запаси.

Маттео Фальконе, коли я був на Корсиці в 18** році, мав будинок за пів льє від цього макі. Для тих місць він був досить заможною людиною і жив як справжній землевласник, тобто не працюючи власноруч, а отримуючи прибуток від своїх отар, які пастухи, своєрідні кочівники, випасали серед скель.

Коли я побачив його через два роки після події, про яку хочу розповісти, йому можна було дати не більше п'ятдесяти років. Уявіть собі чоловіка невисокого зросту, але міцної статури, з кучерявим чорним, як смола, волоссям, орлиним носом, тонкими губами, великими живими очима та засмаглим, наче вичиненим із шкіри, обличчям.

Його вміння стріляти з рушниці вважалося винятковим навіть у краї, де було чимало вправних стрільців. Наприклад, Маттео ніколи не стріляв у дикого барана дробом, а влучав кулею зі ста двадцяти кроків просто в голову або плече — залежно від власного бажання.

Уночі він володів зброєю так само майстерно, як і вдень. Про його влучність розповідали такі історії, які можуть здатися неймовірними тому, хто ніколи не бував на Корсиці. На відстані вісімдесяти кроків ставили аркуш паперу розміром із тарілку, а за ним — запалену свічку. Маттео прицілювався, потім свічку гасили, і через хвилину в цілковитій темряві він стріляв та тричі з чотирьох влучав у папір.

Завдяки такій надзвичайній майстерності Маттео Фальконе здобув велику славу. Про нього казали, що він такий самий добрий друг, як і небезпечний

ворог. Як людина доброзичлива та готова допомогти бідним, він жив у мирі з усіма мешканцями околиць Порто-Веккіо.

Проте розповідали, що в Корті, звідки він узяв собі дружину, Маттео без вагань позбувся суперника, якого вважали небезпечним і в боротьбі, і в коханні. Принаймні саме йому приписували постріл, який убив того чоловіка, коли він голився перед маленьким дзеркалом, підвішеним біля вікна.

Коли ця історія майже забулася, Маттео одружився. Його дружина Джузеппа спочатку народила йому трьох дочок, що дуже його засмучувало, а потім нарешті сина, якого назвали Фортунато. Саме він став надією родини та спадкоємцем батькового імені.

Дочки вдало вийшли заміж, і за потреби Маттео міг розраховувати на кинджали та карабіни своїх зятів. Синові було лише десять років, але він уже подавав великі надії.

Одного осіннього ранку Маттео з дружиною вирушили на галявину в макі провідати свої отари. Малий Фортунато теж хотів піти, але галявина була далеко, до того ж хтось мав залишитися доглядати за будинком, тому батько не взяв його із собою. Далі буде видно, чи не довелося йому про це пошкодувати.

Батька не було вже кілька годин, а Фортунато спокійно лежав на сонці, дивився на блакитні гори й мріяв, як наступної неділі піде до міста обідати до свого дядька-капрала. Раптом його мрії несподівано перервав постріл.

Хлопчик підвівся й повернувся в бік долини, звідки долинув звук. За першим пострілом пролунали нові

— з нерівними проміжками, дедалі ближче й ближче. Нарешті на стежці, що вела від долини до будинку Маттео, з'явився чоловік у чорному плащі, який носили горяни. Він був зарослий бородою, одягнений у лахміття й насилу пересувався, спираючись на рушницю. Невідомий щойно отримав кулю в стегно.

Цей чоловік був бандитом, який уночі вирушив до міста купити пороху й дорогою натрапив на засідку корсіканських вольтижерів. Після запеклого опору йому вдалося втекти від наполегливого переслідування, перестрибуючи зі скелі на скелю. Проте він випереджав солдатів лише ненабагато, а рана не дозволяла йому дістатися до макі раніше, ніж його наздоженуть.

Він підійшов до Фортунато й сказав:

— Ти син Маттео Фальконе?

— Так.

— Я Джаннетто Санп'єро. За мною женуться солдати. Сховай мене, бо я не можу йти далі.

— А що скаже батько, коли я сховаю тебе без його дозволу?

— Він скаже, що ти вчинив правильно.

— Хто знає!

— Ховай мене швидше, вони вже близько.

— Зачекай, поки повернеться батько.

— Чекати? Та до біса! Вони будуть тут за п'ять хвилин. Ну, ховай мене, а то я тебе вб'ю.

Фортунато спокійно відповів:

— Твоя рушниця не заряджена, а в патронташі немає патронів.

— У мене є стилет.

— Але чи зможеш ти бігти швидше за мене?

Одним стрибком Фортунато опинився на безпечній відстані.

— Ти не син Маттео Фальконе! Невже ти дозволиш заарештувати мене перед своїм будинком?

Здавалося, хлопець вагався.

— Що ти мені даси, якщо я тебе сховаю? — запитав він, підходячи ближче.

Бандит пошукав у шкіряній сумці, що висіла в нього на поясі, і витягнув монету в п'ять франків, яку, мабуть, беріг для купівлі пороху. Побачивши срібну монету, Фортунато усміхнувся, схопив її й сказав Джаннетто:

— Не бійся.

Тієї ж миті хлопець зробив великий отвір у копиці сіна, що стояла біля будинку. Джаннетто заліз усередину, а Фортунато прикрив його так, щоб залишився лише невеликий отвір для повітря і водночас ніщо не викликало підозри, що в сіні ховається людина.

Крім того, він удався до хитрого прийому. Приніс кішку з кошенятами й посадив її на копицю, щоб здавалося, ніби сіно давно ніхто не чіпав. Потім, помітивши на стежці біля будинку криваві сліди,

ретельно присипав їх пилом і, завершивши справу, знову спокійно ліг на сонці.

За кілька хвилин шестеро чоловіків у коричневій формі з жовтими комірами під командуванням сержанта вже стояли перед будинком Маттео. Сержант був далеким родичем Фальконе. Відомо, що на Корсиці родинні зв'язки мають значно більше значення, ніж в інших місцях. Його звали Теодоро Гамба. Це був енергійний чоловік, справжня гроза бандитів, якому вдалося спіймати багатьох із них.

— Добрий день, небоже! — звернувся він до Фортунато, підходячи ближче. — Як же ти виріс! Чи не бачив ти чоловіка, який щойно проходив тут?

— О, я ще не такий високий, як ви, дядечку, — відповів хлопець із наївним виглядом.

— Виростеш. Але скажи, чи не бачив ти тут чоловіка?

— Чи не бачив я тут чоловіка?

— Так, чоловіка в плащі та в одязі з червоною і жовтою вишивкою.

— Чоловіка в плащі та в одязі з червоною і жовтою вишивкою?

— Так. Відповідай швидше, а не повторюй мої запитання.

— Вранці пан священник проїжджав повз наші ворота на своєму коні П'єро. Він запитав мене про здоров'я батька, і я відповів йому...

— Ах ти хитрун! Годі вже. Кажі швидше, куди подівся Джаннетто. Ми його шукаємо, і я впевнений, що він пройшов саме цією стежкою.

— Хто знає!

— Я знаю, що ти його бачив.

— Хіба можна побачити когось, коли спиш?

— Ти не спав, бешкетнику. Постріли тебе розбудили.

— Ви думаєте, дядечку, що ваші рушниці так голосно стріляють? Батьків карабін стріляє ще голосніше.

— Та щоб тебе! Я майже впевнений, що ти бачив Джаннетто. Може, навіть сам його сховав. Ну ж бо, хлопці, зайдіть до будинку та подивіться, чи немає там того, кого ми шукаємо. Він кульгає, тому навряд чи зміг далеко втекти. До того ж криваві сліди закінчуються саме тут.

— А що скаже тато? — усміхаючись, запитав Фортунато. — Що він скаже, коли дізнається, що ви зайшли до будинку без нього?

Ось виправлений уривок сучаснішою українською мовою зі збереженням змісту:

— Малий бешкетнику! — сказав сержант Гамба, схопивши хлопця за вухо. — Знаєш, якщо я серйозно за тебе візьмуся, ти одразу заговориш по-іншому. Відважив би тобі з десятків ударів плазом шаблі — і ти швидко розповів би все, що знаєш!

Та Фортунато лише сміявся.

— Мій батько — Маттео Фальконе! — гордо й з викликом відповів він.

— А ти знаєш, шибенику, що я можу забрати тебе до Корті або до Бастії? Посаджу до в'язниці, закую

в кайдани і навіть доб'юся, щоб тебе стратили, якщо не скажеш, де Джаннетто Санп'єро.

Хлопець голосно розсміявся у відповідь на таку погрозу.

— Мій батько — Маттео Фальконе, — знову повторив він.

— Сержанте, — тихо сказав один із вольтижерів, — краще не сваритися з Маттео.

Гамба, здавалося, на мить розгубився. Він тихо радився із солдатами, які вже встигли оглянути весь будинок. Це не зайняло багато часу, адже оселя корсіканця складалася лише з однієї великої кімнати. З меблів там були тільки стіл, лави, скрині та мисливське й господарське спорядження.

Тим часом Фортунато гладив кішку і, здавалося, із задоволенням спостерігав за невдачею солдатів та свого дядька.

Один із вольтижерів підійшов до копиці сіна. Побачивши кішку, він недбало штрикнув сіно багнетом і лише знизав плечима, ніби розуміючи, що така перевірка виглядає смішною. Ніщо не ворухнулося, і на обличчі хлопчика не промайнуло навіть тіні хвилювання.

Сержант і солдати сердито лаялися. Вони вже почали поглядати в бік долини, ніби збиралися повернутися назад, коли Гамба, переконавшись, що погрозами нічого не досягне, вирішив спробувати інший спосіб — підкуп.

— Небоже, — сказав він, — ти кмітливий хлопець і далеко підеш. Але зараз ти граєш зі мною в

небезпечну гру. Якби я не поважав твого батька Маттео, то вже давно забрав би тебе із собою.

— Та невже?

— Авжеж. А коли мій кузен повернеться, я все йому розповім. І тоді він так тебе відшмагає, що ти надовго це запам'ятаєш.

— Звідки ви знаєте?

— Побачиш. Але слухай: будь розумним хлопцем, і я дам тобі дещо цікаве.

— А я вам, дядечку, раджу не гаяти часу. Джаннетто ось-ось сховається в макі, і тоді навіть цілого загону таких вояків, як ви, буде замало, щоб його знайти.

Сержант витяг із кишені срібний годинник, який коштував чималі гроші. Помітивши, як загорілися очі Фортунато, він почав повільно розгойдувати годинник на сталевому ланцюжку.

— Хитрун! Уявляю, як тобі сподобалося б носити такий годинник на шиї. Ти прогулювався б вулицями Порто-Веккіо гордий, мов павич. Люди запитували б тебе: «Котра година?», а ти відповідав би: «Подивіться на мій годинник».

— Коли виросту, дядько-капрал подарує мені годинник.

— Можливо. Але син твого дядька вже має власний годинник. Щоправда, не такий гарний, як цей. А він же молодший за тебе...

Фортунато важко зітхнув.

— Ну що, хочеш цей годинник, небоже?

Фортунаато крадькома поглядав на годинник. Він був схожий на кішку, якій показують цілу курку: вона розуміє, що її дражнять, не наважується схопити здобич, відводить погляд, щоб не піддатися спокусі, але час від часу облизується, ніби кажучи: «Які жорстокі у вас жарти!»

Тим часом сержант Гамба простягав годинник із цілком серйозним виглядом. Фортунаато не простягнув руки, а лише з гіркою усмішкою запитав:

— Навіщо ви з мене насміхаєтеся?

— Присягаюся, я не жартую, — відповів сержант.
— Скажи лише, де Джаннетто, і годинник буде твоїм.

Фортунаато недовірливо посміхнувся й уважно подивився сержантові в очі, намагаючись зрозуміти, чи можна вірити його словам.

— Хай я позбудуся свого звання, — вигукнув Гамба, — якщо не віддам тобі годинник, коли ти скажеш правду! Ось мої товариші — вони свідки, і я не відмовлюся від своєї обіцянки.

Промовляючи це, він підносив годинник дедалі ближче, майже торкаючись ним блідої щоки хлопця. На обличчі Фортунаато було видно внутрішню боротьбу між жаданням володіти красивою річчю та обов'язком гостинності. Його груди важко здіймалися, і здавалося, що йому бракує повітря. А годинник тим часом розгойдувався на ланцюжку, блищав на сонці й час від часу торкався кінчика його носа.

Нарешті права рука хлопця повільно потягнулася до годинника. Пальці торкнулися його, і він уже

опинився в долоні Фортунато, але сержант ще не випустив ланцюжок. Блакитний циферблат, блискучий металевий корпус, відполірований до дзеркального блиску, яскраво сяяли під сонячним промінням. Спокуса була надто великою.

Тоді Фортунато підняв ліву руку й показав пальцем через плече на копицю сіна, біля якої стояв. Сержант одразу все зрозумів. Він випустив ланцюжок, і годинник став власністю хлопця.

Фортунато блискавично відскочив убік, а вольтижери негайно взялися розкидати сіно. Незабаром копиця заворушилася, і з неї вибрався закривавлений чоловік із кинджалом у руці. Він спробував підвестися, але рана не дозволила цього зробити, і він знову впав на землю. Сержант кинувся до нього, вихопив кинджал і наказав зв'язати втікача. За мить Джаннетто Санп'єро був міцно скручений, попри відчайдушний опір.

Лежачи на землі зв'язаний, мов в'язка хмизу, Джаннетто повернув голову до Фортунато, який підійшов ближче.

— Ах ти ж... — промовив він із презирством, а не з гнівом.

Хлопець кинув до його ніг срібну монету, яку раніше отримав від нього, відчуваючи, що більше не має права залишати її собі. Але втікач, здавалося, навіть не звернув на це уваги.

Потім він спокійно звернувся до сержанта:

— Любий Гамбо, я не можу йти. Вам доведеться нести мене до міста.

— Щойно ти бігав швидше за козу, — усміхнувся переможець. — Але не хвилюйся. Я так радий, що нарешті спіймав тебе, що міг би нести тебе на спині хоч кілька кілометрів. Зрештою, ми зараз зробимо ноші з гілок і твого плаща, а на фермі Кресполі знайдемо коней.

— Добре, — відповів заарештований. — Тільки покладіть на ноші трохи сіна, щоб було м'якше.

Поки одні вольтижери робили ноші з каштанових гілок, а інші перев'язували рану Джаннетто, на повороті стежки, що вела до макі, раптом з'явилися Маттео Фальконе та його дружина. Жінка насилу йшла вперед, зігнувшись під вагою великого мішка каштанів. Маттео ж крокував легко: одну рушницю він тримав у руках, а друга висіла за плечем. За місцевими звичаями чоловік мав носити лише зброю, а не інші речі.

Побачивши солдатів біля свого будинку, Маттео насамперед подумав, що вони прийшли за ним. Чому йому спала на думку саме така думка? Не тому, що він мав проблеми з владою. Навпаки, Маттео користувався доброю репутацією. Але він був корсіканцем і горянином, а серед корсіканських горян важко знайти людину, яка не мала б за плечима якогось старого гріха — пострілу, бійки на ножах чи іншої подібної історії. Маттео вже понад десять років не спрямовував рушницю на людину, але залишався обережним. Тому про всяк випадок одразу приготувався до захисту.

— Джузеппо, — сказав він дружині, — поклади мішок і будь напоготові.

Вона відразу послухалася. Маттео передав їй рушницю, яка висіла за плечем і могла заважати. Потім зарядив ту, що тримав у руках, і повільно

рушив до будинку. Він ішов ближче до дерев уздовж дороги, готовий у будь-яку мить сховатися за товстим стовбуром і відкрити вогонь у разі небезпеки. Джузеппа йшла слідом, несучи запасну рушницю та патронташ. За місцевими звичаями вірна дружина під час сутички мала допомагати чоловікові, заряджаючи його зброю. З іншого боку, сержант почувався невпевнено, бачачи, як Маттео наближається повільними, розміреними кроками з рушницею напоготові та пальцем на спусковому гачку.

«А що, як Маттео — родич або друг Джаннетто і захоче його захистити? — думав він. — Тоді кулі з його двох рушниць напевно знайдуть свої цілі. А якщо він націлився саме на мене, попри нашу спорідненість?..»

Розмірковуючи так, сержант вирішив діяти сміливо: сам піти назустріч Маттео, усе йому пояснити й заговорити як зі старим знайомим. Проте навіть невелика відстань між ними здавалася йому нескінченно довгою.

— Гей! Привіт, друже! — закричав він. — Як справи, мій добрий приятелю? Це я, Гамба, твій родич!

Маттео зупинився, не відповівши ні слова. Поки сержант говорив, він повільно піднімав дуло рушниці вгору, і до того моменту, коли Гамба підійшов ближче, зброя вже була спрямована в небо.

— Добрий день, брате, — сказав сержант, простягаючи руку. — Давно не бачилися.

— Добрий день, брате.

— Я зайшов дорогою привітатися з тобою та моєю кузиною Джузеппою. Сьогодні ми добре походили, але не шкодуємо про втому, бо маємо чудовий результат. Ми щойно схопили Джаннетто Санп'єро.

— Слава Богу! — вигукнула Джузеппа. — Минулого тижня він украв у нас молочну козу.

Ці слова помітно підбадьорили Гамбу.

— Бідолаха, — сказав Маттео. — Він просто був голодний.

— Негідник відбивався, мов лев, — продовжив сержант, трохи зачеплений такою реакцією. — Він убив одного з моїх солдатів і тяжко поранив капрала Шардона. Але це ще не все. Він так добре сховався, що його не знайшов би й сам чорт. Якби не мій небіж Фортунато, ми б ніколи його не відшукали.

— Фортунато! — вигукнув Маттео.

— Фортунато! — повторила Джузеппа.

— Так. Джаннетто переховувався в цій копиці сіна, але мій небіж показав нам, де він сховався. Я обов'язково повідомлю про це його дядькові-капралу, щоб той нагородив хлопця. І твоє ім'я, і його будуть згадані в рапорті, який я надішлю головному судді.

— Прокляття... — тихо промовив Маттео.

Вони підійшли до солдатів. Джаннетто вже лежав на ношах і був готовий до дороги. Побачивши Маттео поруч із Гамбою, він усміхнувся дивною усмішкою, потім повернув голову до будинку й плюнув на поріг.

— Дім зрадника! — кинув він.

Лише людина, засуджена на смерть, могла наважитися назвати Фальконе зрадником. За таку образу удар ножем вважався б цілком справедливою відповіддю. Але Маттео лише приклав руку до чола, наче людина, яку приголомшив важкий удар. Фортунато, побачивши батька, зайшов до будинку. Незабаром він повернувся з чашкою молока й, не підводячи очей, простягнув її Джаннетто.

— Забери це від мене! — різко крикнув той.

Потім звернувся до одного із солдатів:

— Друже, дай мені води.

Солдат подав йому свою флягу, і бандит жадібно напився води від людини, з якою ще недавно обмінювався пострілами. Потім він попросив зв'язати йому руки не за спиною, а схрестивши їх на грудях.

— Я люблю лежати зручно, — пояснив він.

Його прохання одразу виконали. Після цього сержант наказав рушати. Він попрощався з Маттео, але той нічого не відповів. Загін швидким кроком рушив униз у долину. Минуло хвилин десять, перш ніж Маттео заговорив. Фортунато тривожно переводив погляд з матері на батька. Маттео стояв, спершись на рушницю, і дивився на сина поглядом, у якому приховувався стриманий гнів.

— Гарно ж ти починаєш своє життя, — нарешті сказав він спокійним голосом, який звучав особливо страшно для тих, хто добре його знав.

— Тату! — вигукнув хлопчик, зі сльозами на очах підходячи ближче, ніби хотів упасти перед ним на коліна.

Але Маттео різко крикнув:

— Геть від мене!

Фортунаато завмер на місці й, схлипуючи, залишився стояти за кілька кроків від батька. Джузеппа підійшла ближче. Вона щойно помітила ланцюжок від годинника, який виглядав з-під сорочки Фортунаато.

— Хто дав тобі цей годинник? — суворо запитала вона.

— Мій дядько, сержант.

Маттео вихопив годинник, із силою жбурнув його об камінь і розтрощив на дрібні уламки.

— Жінко, — сказав він, — це справді мій син?

Смагляве обличчя Джузеппи почервоніло від образи.

— Що ти кажеш, Маттео? Ти взагалі розумієш, кому ставиш таке запитання?

— Тоді виходить, що цей хлопець — перший у нашому роду, хто став зрадником.

Фортунаато ще голосніше заплакав. Його схлипування ставали дедалі сильнішими, а Маттео не зводив із нього свого важкого, пронизливого погляду. Нарешті він стукнув прикладом рушниць об землю, закинув її на плече й рушив у бік макі, наказавши Фортунаато йти за ним. Хлопець мовчки

пішов слідом. Джузеппа кинулася за чоловіком і схопила його за руку.

— Це ж твій син, — сказала вона тремтячим голосом, благально дивлячись йому в очі, ніби намагаючись зрозуміти, що коїться в його душі.

— Відпусти мене, — відповів Маттео. — Я його батько.

Джузеппа поцілувала сина й, плачучи, повернулася до будинку. Там вона впала навколішки перед іконою Богородиці та почала гаряче молитися. Тим часом Маттео пройшов близько двохсот кроків стежкою і зупинився в невеликому яру. Він перевірів землю прикладом рушниць й переконався, що вона м'яка та легко копається. Це місце здалося йому придатним для задуманого.

— Фортунато, стань біля того великого каменя.

Хлопець виконав наказ, а потім опустився на коліна.

— Молися.

— Тату, тату, не вбивайте мене!

— Молися! — повторив Маттео страшним голосом.

Заливаючись слізьми, Фортунато почав читати «Отче наш» і «Вірую». Після кожної молитви батько твердо відповідав:

— Амінь.

— Це всі молитви, які ти знаєш?

— Тату, я знаю ще молитву до Богородиці й літанію, якої мене навчила тітка.

— Вона довга, але читай.

Хлопець тремтячим голосом дочитав літанію до кінця.

— Закінчив?

— Тату! Змилюйтеся! Пробачте мене! Я більше так не зроблю! Я попрошу дядька-капрала помилувати Джаннетто!

Він продовжував благати про пощаду, але Матео вже заряджав рушницю. Приклавши її до плеча, він промовив:

— Хай Бог тебе простить.

Фортунато відчайдушно кинувся вперед, намагаючись обійняти батькові коліна, але було вже пізно. Пролунав постріл...

Фортунато впав мертвим. Не дивлячись на тіло сина, Матео повернувся до будинку, щоб узяти лопату й поховати його. Він устиг пройти лише кілька кроків, коли назустріч йому вибігла Джузеппа, стривожена пострілом.

— Що ти зробив? — скрикнула вона.

— Здійснив справедливість.

— Де він?

— У яру. Я зараз його поховаю. Він помер як християнин. Я замовлю за нього поминальну службу. А ще треба сказати моєму зятеві Теодоро Б'янкі, щоб перебрався жити до нас.

Переклад українською: Гнатюк Юлія. Цей текст є інтелектуальною власністю автора

перекладу та охороняється законом про авторське право.